

AMERİKAN İHTİLÂLINE BİR BAKIŞ

Prof. M. SWEARINGEN

İhtilâl kelimesi okadar muhtelif derecede hissî tezahürlere alem olmuştur ki, bunu dikkatle kullanmalıdır. Hepimiz teessürle biliyoruz ki, zamanımızda bazı ihtilâller karşısında garp dünyası irkilmiştir. 1917 de Kerensky ihtilâlini, Avrupalılardan ve Amerikalılardan çoğunun ihtiyatlı bir şekilde tasvip ettiklerini hatırlayabiliyorum. Fakat aynı yıl içinde az sonra vukubulan Lenin ihtilâlinin gerek o zaman gerekse ondan sonraki senelerde pek az ilgi uyandırdığını da tahattur etmekteyim. Aynı surette çoğumuz Sun-Yat Sen ihtilâlini beğendik, fakat Mao-Tse-Tung ihtilâli memnuniyetimizi pek de arttırmamıştır. Garp âlemi Atatürk ihtilâlini tabîî alkışlamıştır. Fakat Musolini ve Hitler ihtilâlleri hayli sıkıntılara sebep olmuştur.

Rusya, İtalya ve Almanya'da ihtilâllerin na hoş karakteri, ihtilâl ve ihtilâlcî kelimelerini Birleşik devletlerde rağbetten düşürmüştür. Fakat bu gün halâ bu kelimeler Meksica'da kötü değil, iyi kelimelerdir. 1939 da orada bir seyahat vesilesiyle bulunduğum sırada halkın müzaharetini istiyen her teşkilât veya projeye umumiyetle *Revolutionario* sıfatının eklendiğini gördüm ki, fikrimce bu oldukça aydınlatıcı mahiyettedir. Fakat o devirde Birleşik Devletler'de herhangi bir kimse, meselâ bir "İhtilâlcî Araştırma Derneği" veya bir "İhtilâlcî İçtimaî Hareket Birliği" kurmağa kalkışmış olsaydı, kendisini derhal tazyiklere ve hattâ resmî ta'kibat ve istintaka maruz kalmış görürdü. George Washington ve Thomas Jefferson için âbideler diken bir millet için de bunun böyle olması gerektiği hakikaten dikkate değer bir keyfiyettir. Tabîî diyebiliriz ki, ihtilâl kelimesine karşı bu mühim pisikolojik tepki sadece dar görüşlü bir milliyetçilik şeklini aksettirir ve insanlar kendilerine ait ihtilâlleri sever, öteki nevilerini beğenmezler. Bu görüş tarzı, Amerikalıların kendi ihtilâlleriyle Sun Yat-Sen ve Atatürk ihtilâlleri arasında bir derece benzerlik gördükleri ve bunun için alkışladıklarını, halbuki Lenin ve Mao'nun ihtilâllerinde yalnız aykırılıklar gördükleri vakıasıyle müdafaa olunabilir. Fakat bu sathi ve esassız bir izah tarzıdır. Çünkü

ihtilâller açık bir surette insanların yüksek tuttıkları muayyen kıymet hükümlerini aksettirirler, ve kıymet hükümleri de, bir millî zevk meselesinden ibaret olmayıp içtimaî felsefe, tarih ve dinin bir mahsulüdür.

Bugün ihtilâlcî düşünceye karşı Amerikalıların bu hassasiyeti, Amerikan halkının şu noktadaki itimatsızlık ve şüphesinden ileri gelmektedir ki, onlar çok zaman önce, aziz bildikleri kıymetleri koruyabilen yegâne ihtilâli geçirmişlerdir ve yeni herhangi bir ihtilâl hareketi bu kıymetleri ancak mahvedebilir. Bu itimatsızlık için iki sebep vardır: Birisi, Rusya'nın kendi ihtilâl tecrübesini 38 yıl canlı tutmaktaki muvaffakiyeti o derece derin bir tesir yapmıştır ki, Amerikalılar büyük kısmı itibariyle başka ihtilâl çeşitleri olabileceğini tasavvur edemez olmuşlardır. Ve bugün herhangi bir ihtilâlcî fikir veya cereyanı Komünizimle bir tutmağa temayül etmektedirler. İkinci sebep de şudur: Amerikalılar 168 yıl önce Birleşik Devletleri meydana getirmekle ihtilâli müesseseleştirmeye, onu esas bünyelerine hâkketmeye o suretle muvaffak olmuşlardır ki, şiddete dayanan bir ihtilâlin Birleşik Devletlerde gerekli görülebilecek sosyal, ekonomik ve siyasi değişiklikleri tahakkuk ettirmek için artık zaruri olduğuna inanmamaktadırlar. Amerikan milleti 1787 denberi birkaç defa "ihtilâl" geçirmiştir. İç harble beraber vuku bulan ihtilâl müstesna, bütün bu esas değişiklikler yalnız şiddet kullanmaksızın tahakkuk etmiş değil, hattâ bazı hallerde birşeylerin olup bittiğinden halk tabakalarının geniş ölçüde haberi olmaksızın gerçekleşmiştir. İşte bu son noktadır ki, Ankara'da ilk dersimi, atalarımın, Birleşik Devletleri yarattıkları nâzik yıllarda yapmağa yeltendikleri ve hakikatta da yaptıkları şeyleri değerlendirmeye hasretmek hususunda beni ikna etmiştir. Onların bütün Amerikan ihtilâl gayelerini bir büyük bütün içinde toplamaktaki muvaffakiyetleridir ki, onların ihtilâlini tek ve müstesna kılmıştır.

Evvelâ şu noktaya işaret etmek yerinde olur ki, Amerikan ihtilâli Liberal devrin ilk büyük içtimaî hareketidir. İngiltere'de 1688-1689 daki şanlı ihtilâlin şüphesiz zaman itibariyle takaddümü vardır ve şüphesiz İngilizlerin hür meşrutiyet idarelerini geliştirdikleri uzun ve çetin çalışmaların bir nevi kilit noktasıdır. Fakat bu ihtilâl başka bir devre ve başka bir muhite aittir. İngiliz ihtilâli liberal felsefe ortaya çıkmadan önce husule gelmiştir. O, bu felsefenin bir neticesi olmaktan ziyade bir sebebi idi. Ondan çıkan *Bill of rights* (hukuk

lâyıhası) hiçbir siyasi nazariye ortaya atmamıştır. Çünkü ihtilâl önderleri prensiplerini sistematik bir siyasi felsefeden çıkartmıyorlardı. Onlar sadece kırالا, İngilizlerin beğenmediği ve önceki kıralin yaptığı şeyleri ileride yapmamasını kabul ettirmek istiyorlardı. Parlemonun üstünlüğü prensibi sağlam bir şekilde konulmuş, fakat hiçbir yerde formüle edilmemişti. Ancak bu ihtilâli takiben John Locke onu izah eden ve haklı gösteren *ex post facto* (ba'del-vuku) bir felsefe meydana getirmiştir. Locke'un bu felsefesi XVIII. asırda bir sistem halinde tekâmül ettirilen liberalizme doğrudan doğruya yol açmıştır. Amerikalılar buna müstenid bir ihtilâl yaratan ilk millettir. Halbuki akrabaları İngilizler bir nevi felsefi boşluk içinde ihtilâllerini başarmışlardır.

Şu hale göre Amerikalılar, liberal inançları ihtilâlle tecrübe eden ilk millettir. Onların niçin bu şekilde hareket ettiklerini öğrenmek çok faydalıdır. Esas itibariyle bu sebebler adeden ikidir: birincisi Amerikalılar başlangıçtan itibaren ihtilâlcî mizaçta bir millet olmuşlardır. Onların sırf İngiltere'de bulunacak yerde Amerika'da olmaları vâkıası, bizatihi bir nevi ihtilâl teşkil eder. Amerika'da geçirdikleri hayatın hey'eti umumiyesi bunu te'yid etmiştir. İkinci sebebe gelince, onlar bir ihtilâli göze alacak derecede iyi durumda idiler; yani onlar çekilmez bir durumu düzeltmek için değil, aynı devirde garp dünyasındaki milletlerin çoğundan iyi olan durumlarını muhafaza ve idame için isyan ettiler ki, bu eşi görülmemiş bir tarihî hâdisedir.

Bazı tafsilât ile desteklersek bu iki sebep daha vazıh bir hal alacaktır. Meselâ Amerikan halkının ihtilâlcî karakteri, İngiltere'den Amerika'ya ilk büyük muhaceretin, bizzat İngilizlerin ihtilâlcî bir halet içinde buldukları bir zamanda vukua gelmiş olması vakıasıyla hiç olmazsa kısmen izah edilebilir. Hatırlamak lâzımdır ki, Virginia'ya göçmenler gelip yerleştiği sırada İngiliz Rönesansı henüz devrini itmam etmemişti. O zaman Kraliçe Elizabeth öleli ancak dört yıl olmuştu, Walter Raleigh, Francis Drake, henüz sağ idiler; Shakespeare henüz piyeslerini yazmakta idi ve Francis Bacon en iyi eserlerini vermek üzere idi. Bundan, Amerika'ya kaçan avamdan İngilizlerin orta-çağcılığa karşı açık isyan halindeki hâlis Rönesans mümessilleri oldukları neticesini çıkarmak tabii gülünç olur. Fakat biz biliyoruz ki, bir milletin aydınları arasında bir kaynaşma başladığı zaman, onun özü kısmen bütün halk tabakaları arasına

sızar. Bundan oldukça vazih bir şekilde anlaşılır ki, Amerika'ya gelenler modern insanlardı. Hiç olmazsa yaratıcı hayal ve büyük cesaret sahibi kimselerdi. Zira aksi takdirde onlar da bir zaman geçtikten sonra her şeyin iyileşeceği ümidiyle mızımızca yurtlarında kahlardı.

Fakat bundan daha müşahhas olabiliriz. O zaman İngiltere'de bir iktisadi ihtilâl ile siyasi ve dinî bir ihtilâl gelişmekte idi. İktisadi ihtilâl muhaceretin esas sebebini teşkil etti. Yeni ekonomiye kendilerini intibak ettiremeyen okadar çok İngiliz vardı ki, bunlar meselelerini çözmek için kendileri derin bir değişikliğe muhtaç idiler. Onlardaki bu şahsi ihtilâl Amerika'ya muhaceret şeklini aldı. Aynı şey dinî ihtilâl için de ziyadesiyle doğrudur. Yalnız bu halde dinî sebepler yüzünden muhaceret eden İngilizler, esas itibariyle bu ihtilâl geri kaldığı için geliyorlardı. İngiliz hükûmetinin tasvibini beklemeğe mecbur kalmadan Puritan olmak arzusunda idiler. Bütün bunlara sıkı sıkıya, bağlı bir şey de serbest olma ilcası idi. Hiç şüphesiz bu aynı zamanda hemen hemen bir asır süren Kıralla parlamento arasındaki mücadelede de esas rolü oynamıştır.

İngilizlerin beraberlerinde getirdikleri ihtilâlcî mizaç, Amerika'daki hayatları neticesinde bir zaman sonra İngiliz olmaktan çıkmaları suretiyle de teyyüt etmiştir. On sekizinci asır ortalarına doğru Amerikalı denilen tip, *homo Americanus*, yep yeni bir insan tipi ortaya çıkmıştır. Artık o bir İngiliz göçmeni değildir. Kendi nevine münhasır *sui generis* bir şeydir. Bu cemiyet içinde o, o zamanki dünyanın herhangi bir yerinde bulunabilecek en serbest insandır. O yalnız sandık başına gidip reyini kullanmakla kalmıyor, aynı zamanda kendi müntahap mümessilleri tarafından toplanmayan herhangi bir vergiyi ödemeğe de kendini mecbur saymıyor. O devrinin herhangi bir insanından daha geniş bir din hürriyeti içindedir. İktisadi bakımdan herhangi bir Avrupalıdan daha çok imkâna sahibdir. Bir suç işlediği zaman komşularından mürekkep bir jüri önünde yargılanır ve ceza görecekse bizzat halk arasından seçilmiş bir mecliste yazılmış kanunlara göre ceza görür.

Bu bizi ikinci sebebe, yani Amerikalıların bir ihtilâle girişmek tehlikesini göze alacak derecede iyi durumda oldukları sebebine getiriyor. Bence denebilir ki, Amerika'da ihtilâl, ihtilâl harbinden önce başlamıştır. Korkulan şey ihtilâl yapmak değil, daha önce meydana gelmiş bir ihtilâli kurtarmaktır.

Burada mühim olan mesele şudur ki, İngiliz hükûmeti hiçbiri kasti olmayan bir çok yollarla bu vaziyeti meydana getirmek hususunda tâli bir rol oynamıştır. Bu değişiklik hakikatte çok erkenden, daha 1619 da Virginia'lılar kendilerine mahsus bir teşriî meclise sahip olmak müsaadesini aldıkları zaman başlamıştır. Bu ihtilâl şu yollarla devam etmiştir: Massachusetts kolonistlerine anayasa beratlarını beraberlerinde getirme müsaadesi verilmiş, Rhode Island ve Connecticut'a, sakinlerini hükûmetlerine tam mânâsıyla hâkim kılan serbest anayasa beratları bağışlanmış, Amerikan tüccarlarına İngiliz seyrüsefer kanunlarını (*Navigation acts*) âdetâ istedikleri şekilde ihlâl etme imkânı verilmiş ve XVIII. asırda Amerikalılara Britanya İmparatorluğu'nun bir parçası olduklarını hemen hemen unutturacak derecede koloniler umumi bir ihmâl içinde bırakılmıştır. 1763 başlarında artık anavatanla koloniler arasında gerçekten bağlayıcı hiçbir rabita mevcut değildi. Kıralla müphem bir sadakat, hemen hemen hiç iktidarı olmayan kırallın valileri ve sistemli bir şekilde ihlâl olunan ticaret kanunları, işte rabitalar kısaca bunlardan ibaretti. Amerikalılar hemen hemen insanın herhangi bir zamanda olabileceği kadar hür ve serbest idiler.

Bununla beraber 1763 de durumlarında bir değişiklik olmağa başladı. Bu İngiliz hükûmeti karşısına çıkan bir meseleden ileri gelmiştir. İngiltere, yedi sene harbinden muzaffer çıkmıştı. Kanada ve Hindistanı kazanmak suretiyle nihayet imparatorluk üstünlüğü hülyasını gerçekleştirmişti. Fakat aynı zamanda ezici bir harp borcunun yükünü taşımağa mecbur oldu. Bu şartlar dairesinde İngiliz politikacıları açıkça gördüler ki, imparatorluğu idarede takip edilen eski geliş güzel usuller işe yaramaz hale gelmiştir. İngiltere'nin vâsi fakat dağınmış kolonilerinin heyeti umumiyesini âhenktar bir hâle getirmek, onları yakından idare etmek ve kendi kendilerinin masraflarını karşılamağa mecbur etmek gerektir.

Bunun üzerine İngiltere yeni bir koloni siyasetini tatbik etmeğe koyuldu. Bunun esası, kolonileri üzerinde kendi şüphe götürmez meşrutî otoritesini teyitten ibaretti. Bunun zarureti o derece açık idi ki, hattâ Amerika bile bunu tanıyabilir ve iş birliğine gidebilirdi, ancak İngiltere hükûmeti o tarihte bu derece büyük bir meseleyi ele almağa hususiyle gayri müstait bulunmasaydı. 1760 da tahta çıkan genç kral George III. büyük babası ve onun babası zamanındaki hatâlar yüzünden büyük nisbette kaybedilmiş olan kırallık

şahsi iktidar ve salâhiyetlerini geri almak için her türlü gayreti sarfetmeğe karar vermiş bulunuyordu. Kıralın bu emeli, İngiliz siyasetini o derece çaresiz bir karışıklık içine soktu ki, hükûmet iş göremez bir duruma düştü. Kıral halk nezdinde nüfuzunu kaybederek durumu vahim bir şekilde zayıfladı. İngiltere’de birinci derecede siyasi şahsiyetler ya memuriyetlerinden atıldılar, yahut kendileri nefretle iş başından çekildiler. Bu suretle imparatorluk siyasetinde hayatî ehemmiyette bir değişiklik, mütereddid, yaratıcı düşünceden ve halkın müzaheretinden mahrum zayıf bir rejimde çalışan ikinci üçüncü derecede devlet adamları tarafından yürütülecekti. Burada şunu ilâve etmek lâzımdır ki, George III. kendisi yalnız aptallıkla değil, zaman zaman gelen delilik nöbetleri ile de malûldu.

Netice şudur ki, müteakıp on yılda gelişen yeni siyaset ya aptalca yahut meriyete konması imkânsız ve bazı hallerde de her iki sifata lâıyk bulunuyordu. Bu beceriksiz idare Amerikan kolonilerinde bazı kabiliyetli radikaller için bulunmaz bir fırsattı. Hemen derhal “istipdat” feryatları yükselmeğe, ihtilâlcî teşekküller meydana getirilmeğe, müessir propoganda ve tahrik metotları geliştirilmeğe ve kendi zihinlerinde ihtilâl için bir felsefe, bir program çizmeğe başladılar. 1776 yılının 4 Temmuzunda bu felsefe üzerinde mutabık kalındı ve istiklâl beyannâmesinin ikinci paragrafında formüle edildi.

Bu meşhur ibarede o kadar mütekâsif bir şekilde ifade edilmiş olan bu ihtilâl felsefesine bugün kulağımız alışıktır. Fakat bizim için şunu anlamak daha ehemmiyetlidir ki, o yazıldığı tarihte okumuş Amerika ve Avrupahıların kulakları için de okadar âşına bir sestî. Çünkü bu felsefe Akıl Çağı’nın fikrî hazinesinden alınmıştı. Büyük kısmı itibariyle o, John Lock’un siyasi felsefesinin teksif edilmiş bir şeklinden başka bir şey değildi. Bu paragrafta denir ki: İnsanlar müsavi doğarlar ve tabii haklara sahiptirler. İnsanlar bu hakları korumak maksadiyle kendi hükûmetlerini kendileri teşkil ederler ve hükûmetler bu hakları muhafaza edecek yerde ihlâl ettikleri zaman insanların bu gibi hükûmetleri ihtilâl ile devirmeğe hakları vardır. O zaman işe yeni baştan başlarlar. Bu felsefe yalnız mühim bir noktada Lock’tan ayrılmıştır. Lock, insan haklarını madde halinde ifade ederken ihtimal bunları “hayat, hürriyet, mülkiyet” şeklinde tesbit ederdi. Beyannâme ise “hayat, hürriyet ve saâdetini arama” demiştir. Bu ifadede eski dünyaya karşı artık görüşlerin yüksel-

diğini, servetten daha şümullü yeni bir hedef mevcut olduğunu ve Amerika'da son gayenin beşerî saâdetten ibaret olduğunu söyleyen yeni dünyanın sesi vardır. Şükür ki buna dair bir tarif vermeğe de kalkışmamışlardır.

Zannımca bunu yazanın Thomas Jefferson olduğunu hatırlamak önemli bir noktadır. Fakat asıl onun, o devirde düşünür insanlar arasında geniş nisbette kabule mazhar olmasının ehemmiyetli olduğunu işaret etmeliyim. John Adams o komitede Jefferson ile beraberdi ve onu kabul etti. *Continental Congress* âzaları ona rey verip kabul ettiler. Hiç şüphesiz o prensip, ihtilâlin üzerinde mutabakata varılmış felsefesi idi, bir hürriyet felsefesi idi. Hükümetler insanların hâkimi değil, hâdimleridir, hükümetler insanların tabî haklarını muhafaza veya ihlâl ettiklerine göre kalırlar veya düşerler demek istiyordu. Bu prensibi yeni baştan tesis etmek için değil, bütün kolonilerde daha önce mevcut olduğu şekli ile korumak için yazılmış bulunuyordu.

İhtilâl muharebesi 1783 de nihayet buldu ve koloniler hürriyetlerine kavuştular. Fakat, sonra görüleceği üzere, haddinden fazla hür oldular. Harp arkasında mutad içtimai düzensizlikleri bırakmıştı. Bunun en ağırı da iktisâdi kargaşalıktı. Rehinleri ödemek için kendilerine hiç bir imkân bırakmayan fiyat düşüşleri köylüleri ümitsizlik içinde bırakmıştı. Tüccarlar artık Britanya limanlarında iyi kabul görmüyorlar ve yeni ticaret mahreçleri aramak mecburiyetini duyuyorlardı. Askerlerin maaşları ödenemiyor ve kendi mukadderatlarına bırakılıyordu. Amerikan Devletleri borç içinde idiler; Amerika kıtasındaki paranın değeri az idi. Millî hazine denilen şey yoktu. Bu tabloyu daha karışık bir hale getiren şey on üç devletin herbiri esas itibariyle kendi ayrılıklarını düşünmekte idiler. İngiltere ile bağlarını kopardıkları zaman her devlet, kendi bağıni kopardığı ve hiçbir devletin öteki ile hukukî veya *Constitutional* bir rabitası olmadığı iddiasında idi. Bundan, şiddetli kıskançlıklar, hudut nizaları, tarife kavgaları ve ırmaklar üzerinde münazaalar çıktı. Eğer herhangi bir müessir müşterek hükümet bulunsa idi, bu meselelerin halli bulunabilirdi. Fakat bütün devletler üzerinde herhangi bir otoriteyi haiz yegâne hükümet, *Articles of Confederation* (konfederasyon maddeleri) ile kurulmuş olan hükümetti. Bu maddeler tahtında kurulmuş olan hükümete harbin son yılında devletler istemiyerek rıza göstermişlerdi ve onun isteksiz de olsa kabule mazhar olabilmesinin

yegâne sebebi, hakikatte herhangi bir otoritesi olmamasından ileri geliyordu. Bu bir icra heyeti, bir hazinesi, bir mahkeme sistemi ve vergi toplama salâhiyeti olmayan bir teşri meclisinden ibaretti. Lehide söylenebilecek yegâne şey onun o devirde Amerikan halkının varlığına tahammül edebileceği yegâne hükümet şekli olması idi. Amerikalılar hürriyet için harp yapmışlardı. Beyannâmede hürriyet aşklarını ifade etmişlerdi. İngiltere'nin zorla kabul ettirmek istediği kuvvetli bir hükümetten kurtulmak için harp yaptıkları halde, bir kimse çıkıp ta onlara Atlantığın bu tarafında kuvvetli bir hükümeti kendi arzuları ile kabul etmelerini teklif etseydi, bunu sadece gülünç bir paradoks telâkki ederlerdi. Onlar, mahallî devlet ve hükümet zaruretini kabul ve tasdik etmekte ve ona sadık bulunmakta idiler. Fakat uzakta, hususile kuvvetli bir hükümet, onlar için yine istemedikleri şeyin bir tekrarı demek olurdu.

Şu halde, hürriyet ihtilâlden sonra herşeyin üstünde idi. Bu, teşkilâtlı bir cemiyet hayatının hakikatlerine lâkayıt, mahalli, pahalıya mal olan tehlikeli bir hürriyet idi. Bu nokta Amerika'da en kabiliyetli adamların çoğu için yeter derecede açık bir hakikatti. G. Washington, Alexandre Hamilton, James Madison gibiler biliyorlardı ki, insanlar hürriyetsiz, gerektiği gibi bir hayat yaşayamazlar. Fakat onlar keza müdrük bulunuyorlardı ki, çoğu Amerikalılar, insanların nizensiz iyi hayat yaşayamayacakları hakikatini kabul etmekten de müteneffir idiler. Bu durum karşısında onlar, herhangi bir hür insanlar cemiyetinde tabiatıyla mevcut bulunan bir meseleyi çözmeye vazifesini ele aldılar: yani nizam olmaksızın hürriyet nasıl muhafaza olunabilir ve hürriyete karşı bir tehdit teşkil etmeksizin ne kadar nizam idame olunabilir?

Bu düşünce tarzının neticesinde Birleşik Devletler Anayasası meydana gelmiştir. Bu anayasa 1787 yazında küçük bir gurubun beş haftalık çalışmasıyla kaleme alınmıştır. Böyle bir başarı üzerinde tefsirde bulunan âlimlerin uzun zaman mutat hareketi bir hayret nidası olmuştur. Çok malûm bir hakikattir ki, Birleşik Devletler en genç devletlerden biri ise de mevcut en eski anayasaya sahiptir. Bunun küçük bir gurup tarafından kırk günden az bir zamanda ortaya çıkarılmış olması Allahın bir inayeti mahsulü olduğunu akla getirir. William Ewart Gladstone'un tekrar tekrar zikr edilen sözleri ile, Birleşik Devletler Anayasası muayyen bir zaman içinde insan zihni ve eli ile meydana getirilmiş en büyük eserdir. Bu sözleri tırnak

içine almak zahmetine girmedim. Zira itiraf etmeliyim ki, Gladstone'un çok hacimli beyanatı arasında şimdiye kadar bunları bulmuş değilim.

Bana öyle geliyor ki, Amerikan anayasası üzerinde tefsirciler dehşete düşmüşlerse, bunun başlıca sebebi bir şeyi gözden kaçırmalarından ileri gelmektedir. Fikrimce anayasanın bu kadar çabuk ve nisbeten bu kadar kolay yazılmış olmasının sebebi, onun büyük kısmının daha önce Amerikan halkının düşünce ve hayatında mevcut bulunmasıdır. Müntehap icra heyetleri ile hükümetler, onlar için yeni bir şey değildi. Meselâ Rhode İsland ve Connecticut, kendi valilerini yüz elli seneden beri kendileri seçmekte idiler. Halk tarafından seçilen iki meclisli veya hiç olmazsa bir meclisli temsilî teşrî heyetleri, müstemleke devrinin büyük bir kısmında istisna olmaksızın ziyade bir kaide teşkil ediyordu. Halkın kendileri için bir hükümet cihazı vücutte getirebileceği düşüncesi *Mayflower anlaşması* kadar eski idi. Ve ihtilâlin başlangıcında Britanya'dan ayrıldıktan sonra her Amerikan devleti tarafından tasdik ve teyit olunmuştur. Hükümetin kudret ve selâhiyetinde mahdud olduğu ve halk tarafından frenlenebileceği fikri on yedinci asır sonlarına doğru Locke tarafından beyan edilmiş olup yalnız Amerika'da değil, Avrupa'nın Batı kısımlarında da on sekizinci asır siyasi liberalizmin umumi çerçevesi içinde yer almış bulunuyordu. Montesquieu'nun *Esprit des lois* (Ruh-ul kavânin) nin neşrinden beri hükümet kuvvetlerinin üç ayrı kol arasında taksim edilmesi lâzım geldiği inancı, liberal akidenin bir parçası haline gelmiş ve devletlerden bazılarında İngiltere'den ayrıldıktan sonra tatbik mevkiine konmuştur. Seçim ve rey vermeğe dair bütün siyasi usuller İngiltere'de çok eski bir menşee sahipti. Blackstone'nin amme hukuku üzerindeki yazılarının aksettirdiği anayasa kısımları da öyledir. Vergi ve tahsisata müteallik kanunların teşrî heyetinde ancak bir Avam Kamarası vasıtasıyla lâzım geldiği şekilde ileri sürülebileceği düşüncesi de keza eski İngiliz müesseselerine bağlıdır. Filhakika anayasada o kadar çok şey daha önce ya Amerikan düşüncesinde mevcut olmuş, veyahut Amerikan hayatında o derece umumi bir hâle gelmiştir ki, kurucu ataların yeni olarak ne yaptığını bulup çıkarmak için çok çalışmak lâzımdır.

Mamafih yeni şeyler bulunabilir, bunlardan biri ihtimal anayasanın en mühim tek karakteristik tarafıdır ki, bu da federalizm meselesinin hal şeklidir. Avrupa tarihi eski Yunanistan'da kırallar

çağına kadar çıkan zamandan beri Batı milletlerinin monarşiyi, mutlakıyet rejimini, muhtelif şekillerde anladıklarına ve büyük birleştirici Cumhuriyetleri de muvaffakiyetle idare edebildiklerine dair pek çok misal ihtiva eder. Fakat İsviçre ve Hollanda gibi memleketlerde ümit verici küçük ölçüde bazı gayretlere rağmen 1787 ye kadar Federalizm tarihi kahir şekilde muvaffakiyetsizlik kaydetmiştir. Bir federasyon, önceden bir muhtariyet esası olan eski birliklerden teşekkül eder. Bu gibi vahdetleri bir hükümet idaresi altında birleştirmek, nihâi otorite veya hâkimiyet meselesini ortaya çıkarır. Birliğe dahil hükümetler kendi ananevi muhtariyetlerini kısıkanç bir şekilde muhafazaya temâyül ettikleri halde, merkezi hükümet el koyabildiği bütün kudret ve salâhiyeti avcunun içine almak ister. Bu mesele ile karşılaşınca federasyonlar siyasi bakımdan tesir ve ve nüfuz sâhibi devletler olmaktan ziyade küçük ittihatlar olmağa temâyül etmişlerdir. Çünkü üye devletler umumiyetle kendileri için merkezi otoriteyi tesirsiz bir halde bırakacak derecede hareket serbestisini mahfuz tutmuşlardır.

1787 de Philadelphia'da Amerikan siyasi liderleri bu meseleye cevap aramağı red etmekle onu mahirane hal etmişlerdir. Biliyorlardı ki, millî merkezi hükümeti her şeyin fevkine çıkarsalardı anayasanın tasdik olunmaması ihtimali vardı. Ve şayet devletleri hükümler olarak bıraksalardı *Articles of confederation*'ını tekâmül ettiremezlerdi. Bu sebepten merkezî olsun mahallî olsun herhangi bir hükümeti mafevk yapmaktan kasten kaçındılar. Böylece nihâi otorite meselesini aşikâr olarak açık bıraktılar. O suretle ki, anayasaya merkezî ve mahallî hükümlere müsavi ve müşterek hâkimiyet tanıyan gayri tabii bir şekil tesis etmiş nazarile bakmak âdet olmuştur. Bu hal şekli, merkezî veya mahallî iki hükümetten hangisinin öteki üzerine otoritesini kabul ettirebileceği nazik meselesini atlamıştır. Hususiyle merkezi hükümetin devletler üzerinde iradesini ne şekilde müessir kılacağı hakkındaki son derece tehlikeli meseleye temas dahi etmemiştir. Mamâfih bu ictinap hakikatte aldatıcı olmasa bile hayalîdir. Çünkü altıncı maddede zararsız görünen şu madde vardır:

“Bu Anayasa ve onu takiben yapılacak Birleşik Devletler kanunları ve Birleşik Devletler otoritesi altında yapılmış ve yapılacak bütün muahedeler, memleketin yüksek kanunu olacaklardır ve her devlet dahilindeki hâkimler, herhangi bir devletin anayasa veya

kanunlarında herhangi bir şeyi bunlara aykırı olsa dahi, onlarla amel etmek mecburiyetindedirler.”

Kurucu atalar herhangi bir hükûmeti diğeri üzerinde hâkim veya mafevk hale getirmediler. Bunu yapmağa da ihtiyaçları yoktu, çünkü federal kanun bütün diğerk kanunlar fevkinde olacaktı. Bu suretle federal hükûmetin iradesini diğerklerine nasıl kabul ettirmek mümkün olacağı meselesi ile uğraşmağa lüzum yoktu. Çünkü federal hükûmetin iradesi, mahallî devlet hükûmetine nazikâne bir selâm bile vermeden, doğrudan doğruya fertler, yani bizzat halk üzerine empoze edilebilecekti. Amerikan halkının sonraları iç harp sırasında silâha müracaatla hâkimiyetin nerede olduğu meselesinde kendi müsbet kararını kendi verdiği vakiasını gözönünde tutarak, bu fevkalâde mahirâne buluşun dahi kâfi gelmemiş olduğunu bir çokları iddia etmişlerdir. Bu görüş tarzı şu iki noktayı ortaya atar görünüyor: Şayet hâkimiyet meselesi anayasada halledilmiş olsaydı iç harp olmazdı. Halk hâkimiyetin doğru makarını meselesini harp etmeğe değer bir mesele olarak düşünmüştür. Fakat kanaatimce iç harp başka şey uğrunda olmuştur. Hükûmranlığa ait karar ona bağlı veya ondan çıkmış bir şeydir. Anayasa muayyen bir istikamet göstermeme yolundan başka herhangi birşekilde meseleyi halle kalkışsaydı her hangi bir ittihâdın 1787 de mümkün olabileceğine yine kaani değim.

Anayasada, yüksek hakimiyet meselesinin hal şekli yukarıda tasvir olduğu gibi hakimiyetin açıkca tâyininden kaçınma noktasından başka bir şey daha tazammun eder ki, bu da merkezî ve mahallî hükümetler arasında iktidar ve selâhiyetlerin çok akıllıca taksimidir. Bundan dolayı Anayasa'yı yazanların uzak-görürlüğü teslim edilmelidir. Onlar görmüşlerdir ki muayyen selâhiyetler ancak merkezî hükûmete korkusuzca teslim olunabilir ve bir kısım selâhiyetler de hem merkezî hem mahallî hükûmetlere verilebilir. Bunu pek çok misâllerle göstermeği hakikaten çok isterdik. Fakat burada zaman dolayısıyla şu kadarına işaret edelim ki para basma ve dış işleri açıkca federal hükûmete aittir, vergiler ve mahkemelerin teşkili hem merkezî hem mahallî hükûmetler için esas ehemmiyettedir. Halkın hayatile doğrudan doğruya ilgili polis nizamları mahiyeti icabı mahallîdir. Bu tasnif içinde selâhiyetlerin dağıtılması hususunda gösterilen basiret kadar az şey anayasada hayranlık çekmiştir.

Amerikan tarihçileri daima söylerler ki bu anayasa, tamamiyle pratik olduğu için bu kadar iyi işlemiş ve bu kadar uzun zaman dayanabilmiştir. Amerikalıların aralarında okadar açık bir şekilde ayrıldıkları yakın meselelere, yani esaret, ithalât ve ihracat resimleri gibi meselelere mütaallik kısımlarında birlikte yürüme ve uzlaşma prensibinden başka hiçbir prensip tatbik olunmamıştır. Bütün anayasa içinde Birleşik Devletleri açıkça bir hükümet nazariyesine veya görüşüne bağlayan bir madde yoktur. Eğer herhangi bir nazariye var ise, o da mukaddemesindedir ki, aynen şudur: "Biz Birleşik Devletler halkı daha mükemmel bir birlik teşkil etmek, iç emniyet ve sükûnu emniyet altına almak, müşterek müdafaayı temin etmek, umumi refahı ilerletmek ve hürriyetin nimetlerini kendimiz ve halkımız için temin etmek maksadı ile Birleşik Amerika devletleri için bu anayasayı irâde ve tesis ediyoruz." Belki bu meseleler Amerikalıları, ziyade müphem bir daha şekilde, hürriyet nimetleri için taahhüt altına sokar, fakat onları demokrasi, liberalizm veya kapitalizm gibi adlar altında gösterilen herhangi hususî bir cemiyet şekline bağlı tutmaz.

Keza bazı Amerikan tarihçileri derler ki, 1787 de Amerikan ihtilâli, düşmanlarının eline bırakılmıştır. Bunun sebebi şudur ki, o yıl içinde yazılmış olan anayasa hürriyeti ihmâl ile nizam fikri üzerinde dikkatini toplamıştır. Onu yazanlar bu görüşle istiklâl beyannâmesini az daha unutuyorlardı. Bunu isbat sadedinde hatırlamak lâzımdır ki, Anayasa ilk şekliyle Bill of Rights'ı (haklar lâyhasını) ihtiva etmiyordu, bu, ancak sonradan tadil yoluyla konmuştur.

Her iki görüş esaslı ihtiyat kaydı ile ele alınmalıdır. Her ne kadar anayasada hiçbir açık ifade Birleşik Devletleri önceden tâyin ve tavsif olunmuş bir hükümet nazariyesi veya görüşüne tâbi kılmamışsa da hususî maddeler bizatihi bir felsefenin, XVIII. asır liberalizm görüşünün şayanı dikkat derecede açık ifadesini teşkil eder. Anayasa açık bir istidlâl ile der ki, siyasi kuvvet idare edilenin rızasına bağlıdır, halk hakların sahibidir, hükümet kanuna itaat etmelidir ve halk ondan bunu isteyebilir. Nihayet anayasa fikri bir boşluk içinde yazılmamıştır. Tâyin ve tasvir olunabilir bir fikrî hava ile karakterlenen hususî bir yer ve zamanda yazılmıştır. Bu havanın bir kısmı Locke'den gelen, Fransa'da sür'atle inkişaf eden ve başlangıçtan itibaren Amerikan fikir öndeleri arasında cari bulunan siyasi liberalizmdir. Bundan başka bu anayasa, istidlâl yoluyla Birleşik Devlet-

ler liberal bir cumhuriyettir dedikten başka aynı yolla kapitalist bir cumhuriyet olduğunu da söyler. Bu iki şey de XVIII. asır felsefesinden çıkmış şeylerdir. Böylece mukaddime söylesin söylemesin Amerikan millet ve devleti siyasi liberalizm ve kapitalizm esası üzerine kurulmuştur.

Bu bize ikinci görüşü ele almak için malzeme vermektedir. Yani ihtilâl 1787 de düşmanlarının eline düşmüştür görüşü demek istiyorum. Bu görüşün nazarı itibara almak istemediği taraf XVIII. asırda liberalizmin umumiyetle demokrasi mânasına gelmediğidir. Bu görüş, keza liberalizmin büyük ölçüde yükselen orta sınıfa, kapitalizmin genişlemesi ile ortaya çıkan iş adamlarına mahsus bir mezhep olduğu vakiasını bilmemezlikten gelir. Amerikan ihtilâlinin Thomas Jefferson ve Thomas Paine gibi radikal simaları liberalizmi tam demokrasiye kadar götürmeğe ruhen ve kalben hazırlanmış bulunuyorlardı. Fakat bu zaruri olarak onların, kapitalist iş adamlarının sıkı kontrolü altında mahdud salâhiyetli bir hükümet kurmakla iktifa eden arkadaşlarından daha ziyade liberal veya daha iyi liberaller olduklarına delil teşkil etmez. Bu sonuncular da ihtilâlciler idiler ve zamanlarına göre bazı bakımlardan Jefferson'dan daha radikal idiler. 1787 de onlar istikbalin adamları idiler. Müessisan Meclisine hâkim olarak hürriyetin ifratlarını düzelten ve terazinin kefesini nizam tarafına ağır bastıran onlar olacaktır.

1789 da Birleşik Devletler hükümeti G. Washington başkan, Thomas Jefferson devlet nazırı, Alexander Hamilton maliye nazırı olarak anayasa tahtında işlemeğe başladı ve beş altı yıl içinde anayasada mündemiç imkân ve kuvvetler meydana çıkmağa başladı. Hamilton, Washington idaresine hâkim oldu. Amerikan iş adamlarının baş sözcüsü sıfatıyla Birleşik Devletleri kapitalistlerin bir nevi Utopia'sı yapmak gayesine doğru anayasa tahtında hükümetin hak iddia edebileceği her çeşid kuvvet ve salâhiyeti kullanmağa çalıştı. Hükümet için bir program meydana getirirken fevkalâde büyük bir nazari ehemmiyeti olan bir tedbir aldı. Fizyokratlar ve Adam Smith'den gelen yeni iktisadi liberalizm doktrinini reddetti. Serbest teşebbüsün klâsik formülüne göre iş hayatı ile hükümeti ayıracak yerde hükümetle iş hayatını birbirine tâbi kılacak yolda ileri gitti ve ummun refahı namına iktisadi işlerde hükümetin müdahalesi usulünü Amerika'da tesis etti.

Tabii Hamilton nazarında umumun refah ve saadeti geniş, hayatiyetli ve münkeşif bir iş topluluğunun gelişmesinde hükûmetin dostca yardım ve alâkası demektir. Zannımca o hiçbir zaman düşünmemiştir ki, istikbalde hükûmetin umumun refahı namına iktisadi hayata müdahalesine başka bir mâna verilecek ve Tennessee Valley Authority gibi büyük bir sosyalist tecrübenin tatbiki mahkemelerce anayasaya uygun görülecek ve o derece hararetili şekilde halkın müzaheretine mazhar olacaktır. Anayasanın Birleşik Devletleri bir hususî doktrin zikriyle herhangi bir sosyal doktrine bağlamamış olmasının ne kadar önemli olduğuna dair bundan daha güzel bir misal bulunamaz. Anayasa her ne kadar halihazır maddeleriyle kapitalist mahiyette ise de, Birleşik Devletler halkı bir sosyalist cemiyete sahip olmak arzu ettiği takdirde sosyalizme karşı herhangi bir ciddî mâniayı da ihtiva etmez.

Şimdiye kadar anlattıklarımda gözden kaçmamış olacaktır ki, Amerikan ihtilâli ve Birleşik Devletlerin kuruluşu üzerinde bu pek ziyade ihtisar ve teksif edilmiş tefsir şeklinde Amerikan ve Türk halklarının ihtilâl tecrübeleri arasında muvazâtlar veya tezatlar göstermedim. Fakat hakikatte bu muvazâtlar ve tezatlar mevcuttur. Bu anlattıklarımda bu hususa dair şimdiye kadar bulduklarımız varsa onları tarafımdan hiçbir tefsir ve tafsile tâbi tutmaksızın size bırakıyorum.

Bu sebepten Amerikalıların yeni bir cemiyet şekline sahip olmak için artık ihtilâllere ve bir anayasaya ihtiyaçları yoktur. Kendileri için bütün meseleyi halletmiş olan hakikaten kanlı ihtilâllerini yapmış bulunuyorlar. Fakat bu demek değildir ki, o bizzarure her hususta tam ve uygundur. Müteaddit harplerde öğrenmiş bulunuyoruz ki, anayasamız kuvvetli bir başkana şahsi diktatörlük imkânı vermektedir. Müteaddit Amerikan Devletlerinin tarihinde (hususiyile Georgia, Louisiana'da) görmüş bulunuyoruz ki, cumhuriyetçi anayasalar sulh zamanında bile otoriter bir rejim haline sokulabilir. Bu sebeple hâlâ bir hakikattir ki, Amerikan hürriyetinin himâyesi anayasadan ziyade Amerikan halkının hürriyet sevgisine tâbidir ve Amerika'da eğer yeni bir ihtilâl vukubulacak olursa, bu ilk ihtilâlimiz gibi, hürriyetin gerçekleştirilmesinden ziyade onun muhafazası maksadiyle yapılacaktır.